МИКОЛА ВАСИЛЬЧУК

ПРО ВЕЛИКОГО БЛУКАЛЬЦЯ

Серед моїх знайомих – мандрівний письменник і журналіст Ярослав Петрович Свищук (3 грудня 1946 – 4 липня 2015), який народився і виріс у Малому Ключеві, вчився у Ключеві Великому, писав добрі вірші, через які наприкінці 1960-х ледь не загримів на білі ведмеді. А потім сам поїхав до білих ведмедів, і врешті став, за висловом поета Івана Іова, Великим Блукальцем. Останні роки Ярослав, полишивши сибіри, повернувся в Україну. Жив у Києві, але часто бував і в Коломиї, й у Малому Ключеві, й у Печеніжині.

Остання декада липня 2015-го. Сонце пече по-африканськи. Люди роблять вигляд, що не помічають спеки, але за виразом облич пізначно, що їм таки спекотно. Та лише темношкірі кучеряві студенти, які вчаться в медуніверситеті, насправді байдужі до спеки: жваво перемовляючись, ходять середмістям Івано-Франківська.

Я приїхав з Коломиї, аби в обласній науковій бібліотеці відшукати щось із публікацій Ярослава Свищука чи написане про нього. І дівчата-бібліотекарки, зазирнувши до каталогу, одразу ж приносять мені… мій біобібліографічний словник «Коломийський азбуковник» з довідкою про Свищука. Більше нема нічого – не описано.

Замовляю обласну газету «Комсомольський прапор» за 1960-і – початок 1970-х років: там найчастіше друкувалися молоді автори, там якийсь час працював Ярослав Свищук. Сидячи у прохолоді читального залу, гортаю газети з підшивок-річників.

Сімнадцятирічний Ярослав Свищук у січні 1963 року тут дебютував новелою «А рожі цвітуть…». Ярослав колись лаконічно зауважив: «Вірші писав. Новели почав друкувати». Певно він мав на увазі цю публікацію, де зроблено спробу відтворити стан матері, яка згадує полеглого на війні сина. У грудні 2000 року, навідавшись до мене в редакцію коломийської газети «Вільний голос», він розповідав: «Чи щасливий я? Вважаю що щасливий, хоча й нічого в житті не досягнув... Як отримав атестат шкільний, пішов у райком комсомолу по путівку, бо хотів на роботу в Сибір поїхати. Секре-

тар райкому Воловський каже: «Хіба люди лише в Сибіру потрібні? Підеш у Трійцю до школи». І я погодився. Там директором був Мирослав Попадюк. Дістався мені третій клас, 42-є учнів у класі. Серйозно з ними працював, рівно навчальний рік». То чи не купив він з першої зарплати мамі хустку, як і герой його твору? Чи це не про себе пише Ярослав у новелі? «Ось він перейшов у п'ятий клас. Такий веселий-веселий. Прибігає з табелем у руках, а там – самі п'ятірки. Після закінчення школи – він вчитель. Її Василько, якого вона не може уявити дорослим, бо звикла до нього, як звикає матір до рідної дитини, – вчитель. Одержавши першу зарплату, він купив їй хустку, яку вона зберігає і зберігатиме все життя. У вухах ще й досі дзвенять слова: «Носіть на здоров'я».

Газета, сторінка за сторінкою, відтворює панораму літературного життя Прикарпаття цілого десятиліття. Друковане слово Григорія Гришка, Павла Добрянського, Романа Федоріва. Видно, як несміливі літературні голоси Тараса Мельничука, Степана Пушика, Галини Турелик, Ярослава Дорошенка, Володимира Качкана, Миколи Яновського, Ярослава Яроша стають все помітнішими й помітнішими. І, врешті, зі святкування сторіччя Стефаника, виростає івано-франківська обласна письменницька організація… Ярослав Свищук на тлі цього процесу представлений доволі скупо: за всі роки я натрапив на одну новелу (1963), декілька віршів (1967, 1969) і декілька кореспонденцій (1967).

У 1960-х роках були популярними звіти митців Коломийщини. Власне, це була низка заходів, зокрема й великі творчі вечори, на яких лунали пісні і вірші, грали музиканти, представляли свою творчість самодіяльні композитори, художники, артисти. Маю фотознімок юного Ярослава Свищука, на звороті якого зазначено: «12 вересня 1964 р. У парку на зустрічі з коломиянами. Виступали тоді: Юрій Шкрумеляк, Микола Кубик, Михайло Хромей, Дмитро Арсенич, Борис Мельник, Ганна Криштафович, Ярослав Свищук, Володимир Данькевич, Микола Карпенко, Мирослав Попадюк».

Про такі заходи активно писала місцева газета. Голова літоб'єднання Володимир Данькевич у літературній сторінці «Коломийка» в лютому 1965 року згадує і Ярослава Свищука. Він зазначає, що

літоб'єднання налічує понад двадцять осіб. «У творчому зростанні знаходяться наші молоді товариші – Я. Свищук і Д. Арсенич. Натхненно оспівують вони рідне село, струнке смереки, сиві гори, вітають і оновлену Коломию. Весь час намагається знайти нові образи, свіжі рими, оригінальні вирази М. Хромей». Якось на початку 2000-х ми разом з Ярославом Свищуком заходили до Раїси Олексіївни, вдови поета Михайла Хромея, автора пісні «Понад Прутом моя Коломия». Тут, до радості Ярослава, віднайшлася його публікація у «Вітрилах» (1967).

2008 року після завершення якогось заходу в Коломийській районній бібліотеці, де я згадував і Ярослава Свищука, до мене підійшов Іван Війтенко з Коршева. Коли познайомилися, він розповів, що у 1960-і належав до початкуючих літераторів, знав Ярослава Свищука. Та з часом за іншими турботами поезія у його житті відійшла на другий план. Але тепер знову взявся за перо, книжку підготував… Я ще не знав тоді, що цей чоловік ніби отримав друге дихання. І за декілька років від часу нашого знайомства на моїй книжковій полиці зберуться декілька повновартісних поетичних книжок Івана Війтенка, і навіть одна – з моєю передмовою. А ще він стане членом Національної спілки письменників України, отримає літературні премії... Ось такі метаморфози виробила поезія з чоловіком передпенсійного віку.

Коли Ярослава не стало, Війтенко сказав, що десь у старих зошитах має Славкові вірші, які переписав у пору своєї юності. Я просив Івана Війтенка написати про Свищука. Він відмовився: нема що особливо згадувати. Мовляв, познайомився з Ярославом 1964 року, коли вони обидва були одинадцятикласниками. Війтенко вчився у Коршеві, Свищук – у Великому Ключеві. Іван відвіз у суботу батьків на торговицю до Коломиї. Поки ті набирали краму, він мотоциклом М-72 гайнув до Славка. Викликав його зі школи, сіли на горбку і говорили. Ділилися новинами, читали поезію. Дотепер пам'ять зберегла рядок-образ зі Свищукового вірша про смереку: «Її поїли гори білим молоком». До цієї зустрічі вони знайомі не були, але обидва друкувалися в одній районній газеті.

Потім зустрілися на огляді художньої самодіяльності в Коломиї. І Війтенко, і Свищук у районному будинку культури (тепер там драматичний театр) зі сцени читали власні вірші. Доки тривав концерт, хлопці встигли походити середмістям, випити газованої води у кіоску. Після школи дороги їхні розійшлися, і лише зрідка Іванові Війтенкові потрапляли до рук Ярославові публікації. Серед надісланих мені Війтенком віршів Ярослава Свищука (а переписані вони 1967 чи 1968 року), невідомим для мене був вірш «Ех, моя зелена бригантино…».

Журналістика нищить письменника. Аби газетяреві не вбити в собі літератора, потрібна праця і праця. Коли Ярослав розповідав про свої перші замітки у коломийській газеті, сприймав їх не стільки як творчість, а як шлях до визнання. Ярослав ріс у сім'ї, де було багато дітей. Звісно, про якісь статки в ті часи не йшлося. І ось він, школяр, за допис у газеті отримує гроші. Вдома на хлопця почали дивитися з повагою. Про свою журналістську кар'єру Ярослав Свищук розказував: «Ще зі школи був юнкором у коломийській районній газеті. Після року роботи в школі у Трійці перейшов у редакцію снятинської райгазети. Відпрацював два роки. Коли верталося від хрущовських раднаргоспів до областей і відновлювався «Комсомольський прапор» в Івано-Франківську, влаштувався на роботу туди. Взяв мене редактор газети Микола Кубик. У редакції сидів в одному кабінеті з Ярославом Дорошенком».

Із запалом у голосі Ярослав Свищук розповідав: «Тоді було інше літературне життя, ніж нині: вічні літературні зустрічі, вічні поїздки. Ми багато жартували. Зі Степаном Пушиком придумали організацію ПТАХ (Прикарпатське товариство активних холостяків). У Коломиї – КРАХ (Коломийська резиденція активних холостяків), у Снятині – СТРАХ (Снятинське товариство рішучих і активних холостяків). Пушик був головою, а я – відповідальним секретарем».

Ярослав Свищук і собі мав літературні амбіції, але життя склалося так, що він розминувся з великою літературою: створивши поезії високого рівня, «випав з набою». Є письменники стихійні і вироблені. Стихійні – це суцільний потік емоцій, вулкан пристрастей; для них важливо вилити те, що лягло на душу, а подальша

доля творів їх, здається, не цікавить (яскравий приклад – Тарас Мельничук, який лишав поезію по людях, ніби звільнившись від неї). Вироблені – це ті, хто має спокійніший талант, але більше працездатності, творчої амбіції, відповідний характер для пропаганди свого доробку. Ярослав Свищук належить до першого типу авторів, він суголосний з Тарасом Мельничуком, але творчу енергію, певно, мав не таку вулканічну, тому й розтратив її на втечу від системи і від себе-поета. Для нього важливим було вже те, що поезія живе в ньому всередині, і не квапився являти її загалові.

Ярослав Свищук, з яким я запізнався 1992 року у редакції «Вісника Коломиї», здався мені людиною широкого світогляду. Добре знався на літературі українській, особливо тій, сучасником і учасником якої був сам. Знав літературу зарубіжну. Тримав у пам'яті багато подробиць літературного побуту Прикарпаття. Під час одного зі своїх приїздів Ярослав оповів, як він, Іван Іов і Тарас Мельничук виступали у Великому Ключеві з поезією. Я про це написав, і мій матеріал 2001 року вмістив тернопільський журнал «Сова», редагований Петром Сорокою.

Я листовно запізнався з поетом Іваном Іовом, який добрим словом відгукнувся про мою поезію, подану для журналу «Сова». Серед іншого, в листі він написав: «Я колись приятелював із Ярославом Свищуком з Малого Ключева – гарним Поетом і Великим Блукальцем. І десь року 1967-го ми з Тарасом Мельничуком виступали у клубі цього села».

Восени 2000 року в один з нечастих приїздів-наскоків Ярослава Свищука до Коломиї запитав його про Івана Іова. І він сказав, що 1967 року вони з Іваном Іовом виступали не в Малому, а у Великому Ключеві. І що організатором того вечора був мій односелець і однофамілець Петро Васильчук, тодішній завклуб, а згодом – скульптор-дивак, який творив фігурки в своєму особливому, не схожому до інших, стилі… Третім учасником того літературного вечора, крім Свищука й Іова, був Тарас Мельничук, якого з Уторопів мотоциклом привіз брат Василь…

1967 року Ярослав Свищук став солдатом. «Я рік працював у «Комсомольському прапорі». Вчився заочно на факультеті журна-

лістики Львівського держуніверситету. Восени 1967 року забрали до армії. Спочатку в Остріг, потім – у Львів, і, врешті, у Чехословаччину (точніше, в Словаччину); був радіорелейним механіком». Цей етап життя Ярослава Свищука позначений віршами із солдатського циклу, один з яких я відшукав в обласній молодіжній газеті: «Реквієм» (підпис: «Ярослав Свищук, військовослужбовець»). Інші ж, скоріш за все, не були опубліковані. А ще Ярослав казав: «У мене в рукописі була повість «Рота на марші» – про військо. Залишив рідним і вона десь пропала».

Він підготував до друку свою поетичну книжку і віддав у видавництво: «Як відслужив два роки в армії, 1969-го повернувся в Івано-Франківськ. Прийшов на роботу до «Прикарпатської правди». У видавництві «Карпати» в Ужгороді на 1968 рік була запланована моя збірка «Запах живиці», але її перенесли на 1969 рік з назвою «Сьомий континент». Та книжку не пропускали, загальмували. Редактор Петро Скунць казав, що «так треба». Можливо, оце затягування з книжкою у видавництві врятувало Ярослава Свищука від повторення табірної долі Тараса Мельничука.

Чекання книжки тривало, а хмари над українською літературою згущалися й згущалися. «1970 року я поїхав в Одесу, влаштувався редактором сільськогосподарських передач на студії телебачення. Пропрацював два з половиною роки. З яскравих вражень – пошесть холери на Одещині. Був карантин, а мені треба матеріалів з села, бо щось мусили на екран давати. І я переїздив санітарні кордони під виглядом колгоспника. …В Одесі виник український хор, я познайомився зі співаками, керівником. Запросив їх на новорічну сільськогосподарську передачу. Був великий розголос від тієї програми. …В Одесі на телебаченні пропрацював два з половиною роки, потім – ще вісім місяців у газеті «Чорноморська комуна».

Потім був інший період життя і праці Ярослава Свищука – у Заліщиках на Тернопільщині. Педагог і журналіст Стефанія Підкова у написаних на моє прохання спогадах зазначає: «У 1972–1973 роках (навчаючись у Заліщицькій середній школі) я працювала диктором радіопередач «Говорять Заліщики!», які тричі на тиждень виходили в ефір і викликали інтерес у слухачів. Дружив тоді Ярослав з фотоко-

ром газети «Колос» Іваном Васильовичем Нікітчиним, нині покійним (газета і радіо мыстилися в одному приміщенні на другому поверсі, а на першому – друкарня). Часто заходив він у його студію-кабінет послухати радіо «Свобода». Там стояв старий великий радіоприймач-радіола. […] Його душа боліла за поламану гілку, отруєну річку, бродячу собаку, ображену людську гідність. Земні болі він перепускав через власне серце, яке томилося від цієї важкої ноші. Тому, іноді, шукав полегшення «у чарці». Але невичерпна енергія його доброї душі вміла швидко проганяти погані думки, оптимістично себе налаштовувати, вірити в прекрасне».

Вразливість, помножена на невміння чи небажання пристосовуватись, відчуття того, що перебуває в облозі, і змусили Ярослава Свищука до втечі. І він поїхав до Сибіру, туди, куди збирався їхати одразу після школи. «У Мурманську працював докером і матросом на риболовецькому траулері. Рейс тривав два тижні в один бік і стільки ж – в інший. …У Кольській затоці снігопади такі, що не бачиш перед собою власної руки. А бувало, довбеш ломом лід і дивишся на полярне сяйво… Там пробув вісім місяців».

Якось я запросив його до студентів-філологів прочитати поезію, поговорити про літературу. Ярослав читав свої вірші, а ще розповідав про мандри. Причому, його оповіді, приправлені романтикою, все ж таїли в собі нотки реалізму. Говорив про сибірські холоди, в яких для людини проблемою є навіть справити фізіологічні потреби. А треба ще й жити, працювати.

Ярослав не засиджувався на одному місці: йому було цікаво пізнавати світ і людей. Оповідав про особливості традицій народів півночі, про їхній менталітет, обрядовість, зокрема й про те, як в умовах вічної мерзлоти там облаштовують поховання над поверхнею землі. І з часом померла людина, яка не може потрапити в землю через мерзлоту, все ж стає частиною довкілля, бо її по дрібці розносять птахи і росомахи. Розповідав про те, що люди ледь не набили прийшлих «цивілізаторів», які взялися для жарту-розваги купати місцевого хлопчика (там вважають, що змивши захисний шар, стаєш вразливим до холоду і хвороб).

«З Мурманська поїхав у Тюменську область, Ханти-Мансійський автономний округ. Там Іртиш впадає в Об. Ненецьку мову вивчив,

говорив з місцевими людьми по-їхньому. …Один сезон пропрацював сплавником лісу на Обі. Плотомашка – великий пліт з дерева (десь із кілометр завдовжки), який спереду тягне катер, а ззаду інший катер штовхає. Кожен сплав рікою тривав два тижні».

Ярослав пробував себе на різних роботах: плотогона, будівельника, різноробочого. «У 1974-му поїхав у Надим, у Монтажне управління № 4, яке будувало місто. Почув, що у редакцію газети «Рабочий Надыма» треба завідувача відділу народного господарства – відпрацював два роки. Було, що місяцями газету робив сам… А 1976 року перевівся слюсарем-монтажником на трасу – десять місяців будував газогін. Потім знову повернувся у журналістику. Того ж таки 1976-го став кореспондентом по Уренгойському родовищу газу від газети Ямало-Ненецького автономного округу «Красный север». Округ такий великий, як, певно, зо три України... З 1978-го – праця в науково-дослідній експедиції у Красноярському краї».

Ярослав – українець, але газетярська праця в Сибіру вимагала свого. Він навіть вірші спробував писати російською, аби можна друкувати у тамошній пресі. Так колись робив і Тарас Мельничук, працюючи «на новобудовах п'ятирічки». Не пішло ні Ярославові Свищуку, ні Тарасові Мельничуку: соловейки чужими мовами не співають.

У своїй поетичній суті Ярослав Свищук – лірик. Його вірші, і медитативні, і сюжетні, мають «прив'язку» до невеликого околу рідної землі, що дало змогу авторові бути по-поетичному неповторним й оригінальним. Але разом з тим, це та поезія, яка дала декому підстави (обґрунтовано чи ні) казати про нього як про «нового Сосюру», бо своєю щирістю, правдивістю і ненадуманістю вона була близькою українцям загалом.

Об'єктом інтересу автора стає людина, а не якісь глобальні події чи новітні явища. Звісно, тут мова не про «пластмасові» вірші-«паровози», в яких йдеться про партію, Леніна і польоти у космос. Мова про сюжетні поезії, в яких фігурують вуйна, дядько Гриць, дід, сусід, вдовиця, самотня молода мама, старенька вчителька. Це люди «типізовані» поетом настільки талановито, що стали певними символами, зрозумілими для широкого загалу. Та навіть тут ба-

чилась «крамола». «Націоналізм» вгадувався на рівні натяку у вірші «Зацвіли волошки» (сині волошки цвітуть у пшениці, а пшениця – жовто-золота). Або в поезії «На світанку дощик теплий крапає…»: «А чому це, вуйно, ви не з сапкою / Там, де синьо спіють пшениці?..».

Він глибоко правдивий і поетичний у вірші «Дощ»; хочеться цитувати практично кожен рядок. Спочатку здається, що тут відображено лише безвихідь дощу, коли людина і все її єство пригноблене примхами природи. Але далі прочитується щось глибше, недомовлене, лише прокреслене натяками-штрихами: «На печі сибірський кіт мовчав. / Лиш зітхала в сінях мама важко. / Батько мовчки білий світ вивчав / Через синю самогонну пляшку». Можливо, це провіщення долі автора, де «промовистою деталлю» виступає «сибірський» кіт, а, можливо, це безвихідь більшовицького панування, талановито замаскована письменником під побутову картину.

Авторові не чужа Україна з її глибочезною минувшиною. Він, на відміну від багатьох інших авторів, у вірші «Хтось уперше. Він в часі стих…» сягає значно далі за козаччину і добу князівську, говорячи про предка, «Що відкрив на землі континент / І за це йому варто безсмертя». До рідної землі він звертається: «Україно моя. Полонянко краси». Недвозначно розкладає акценти: «Бачу я, як зажурену долю твою / Розпинають ординці Росії…». Чи вірш «Родяться… На цей зелений світ…», в якому поет дає протиставлення Москви і Магадану, як символів добробуту і опали, а якщо глибше – то імперської Росії і нескореної України. Звісно, що такі вірші зі збірки «Сьомий континент» не могли бути опублікованими наприкінці 1960-х років.

У його поезії присутні і Покуття, і Гуцульщина, і Карпати-Бескиди, і Прут-ріка, і Коломия. Тут автор настільки поетично-нестандартний, що знову ж таки просяться рядки до цитування: «Щурять гори примерзлі вуха. / Стигле поле застигло ромбом. / Розряджаються груші глухо / невеличкими бомбами» (вірш «Восени на Покутті липи…»). Його ліричний герой із солдатського циклу на чужині прагне заснути, бо тоді: «Загляне до солдатської казарми / Гуцульська осінь в жовтім киптарі». А от Коломия сприймалася у нього

вже через призму алюзій на твори своїх сучасників Володимира Данькевича і Миколи Кубика: «Осінній дощ, що в Косові живе, / на видолах отави перемиє. / І знову осінь з полонин пливе. / І знову дзвони дзвонять в Коломиї» (у Данькевича: «Коли вечір липневий пливе / З полони запашних в Коломию» – знана пісня «Завітайте до нас, в Коломию»; у Кубика: «Калатають, дзвонять дзвони…» – вірш про Коломию «Гайдамаки»).

У його поезії присутня й тема війни. Це вірші «Землі може теж боліти…», «Реквієм», «Обеліск». Ярослав Свищук так само намагається знайти своє бачення проблеми, олюднювати вірш, не вдаватися до описовості: «Пішов обеліск під плакучими вербами, / де в місячнім світлі хрестились могили» («Обеліск»).

Яскравою домінантою у творчості Ярослава Свищука є вірш «Соняшник». Це твір хрестоматійного звучання. Має він щось у своїй стилістиці від «Айстр» Олександра Олеся. Український соняшник, який повірив у коротке сибірське літо. Він і про конкретного Ярослава Свищука, і про українців узагалі, і про Сибір, і про хрущовську «відлигу». Він про тих, хто не зрікається своєї суті. В школі треба вивчати цей вірш.

Насилля над собою-поетом для Ярослава Свищука було недопустиме. Ще 1969 року «Комсомольський прапор» опублікував пісню з нотами «Гуцульський вальс». Помітно, що навіть вкладений у пісенні ритми поетичний текст – не настільки яскравий, як лірична поезія Ярослава Свищука, яка проситься на папір просто з серця, не затиснута в рамці форми, продиктованої задумом композитора. Пісню Ярослав Свищук написав спільно з самодіяльним композитором Мироном Джурджуком – викладачем по класу скрипки в Снятинській музичній школі, флейтистом духового оркестру, хоровим диригентом. Очевидно, знайомі вони були з часу, коли Ярослав працював у Снятині.

Ярослав Свищук, добре розуміючи вартісність своєї поезії, все ж ставився до неї як до пройденого етапу. У ньому «перегорів» поет, хоч вірші писати не припинив і в 1990-х, і в 2000-х. Але писав мало і не робив серйозних кроків, аби наздогнати втрачене. На мої пропозиції зібрати все й видати книжкою хоча б тепер, відмахувався,

відкладав на потім. Та вірші читав не раз. І коли я наполягав, записував їх з пам'яті. А ще він міг засипати мене оповідками про життя і творчість своїх знайомих. Навіть про класиків мав свої враження. Розповідав про свою участь у семінарі творчої молоді в Ірпені. Семінар вів Павло Тичина. Ярослав зайшов до кімнати, коли всі вже сиділи на своїх місцях. Йдучи останнім, прикрив за собою двері, але Тичина сказав: «Не зачиняйте, бо можуть подумати, що ми чимось поганим тут займаємося! Нехай будуть відкриті! Нам нема чого приховувати!..».

Перебравшись в Україну, Ярослав шукав літературного підробітку. У 2000-му розповідав, що вже п'ять років працює власкором газети «Злагода» по Сумській області. Іншого разу зізнався, що пише книжку про залізничника Климпуша. Редагував книжку своєї заліщицької знайомої Стефи Підкови: «Бедриківці: історико-краєзнавчий нарис» (Заліщики, 2008).

На початку 2000-х років він активно працював в Українському видавничому консорціумі. На візитівці значилося: «Свищук Ярослав Петрович, журналіст, помічник директора видавничих проектів «Хто є хто на Івано-Франківщині. Нашого цвіту по всьому світу», «Міста і села України. Івано-Франківська область». Він їздив Івано-Франківщиною, збирав для книжки матеріали. Книжка «Хто є хто на Івано-Франківщині» вийшла у 2006 році. В залі засідань облради в Івано-Франківську відбулася репрезентація. Дарували книжки, вручали пам'ятні медалі. Ярослав тішився з того, що роботу завершено, і що він причетний до цього видавничого проекту. Він ніби повернувся до своєї юності. А ще планував нове видання – про міста і села України, де буде місце й томові про Івано-Франківщину.

За кілька років до смерті отримав замовлення на книжку про пригоди грибів. Ярослав любив гриби. Навіть приїздив восени, аби дістатися до Космача на грибну полонину. А було, що нам у Коломиї приніс цілий слоїк білів, зібраних у Печеніжині. Потім подарував мені свій вірш «Гриби».

У липні 2006 року Ярослав Свищук привіз на рецензію рукопис повісті «Політичний пирій: Сатирична панорама». Я прочитав

сотню сторінок комп'ютерного роздруку і побачив, що це продовження традиції української літератури в сфері політичної сатири, започаткованої Григорієм Квіткою-Основ'яненком (п'єса «Дворянскиевыборы...»), Сидором Воробкевичем (цикл гумористичних оповідань про містечко Безглуздів) та Осипом Маковеєм (твори зі збірки «Примруженим оком»). Відштовхуючись від класики, Ярослав Свищук творив власну сатиричну панораму, побудовану на реаліях сьогодення. Він зумів уловити комізм і трагізм сучасного політикуму. Владні мужі, яких народ з екранів телевізії і сторінок газет знає як учасників політичного життя, у творі-фентезі набувають іншого освітлення. Ярослав добре володів словом, тому й образи повісті мають індивідуальні риси. Та й діалоги у творі жваві, насичені. Відкладаєш текст і відчуваєш своєрідний «післясмак», який лишається після прочитання по-мистецьки вартісного твору. Але попри те, що книжка написана цікаво, талановито і має тісний зв'язок з сьогоденням, її ніхто не квапився видавати. Ярослав шукав видавців у Киві, Івано-Франківську, Коломиї. Та з часом життя принесло інші турботи і він облишив справу з виданням.

Наближення до круглої дати – це завжди самокопання. А ще – вислуховування не надто оригінальних вітань; пошук правдоподібних відмов від творчих зустрічей у бібліотеках, де про тебе говорять так, ніби ти вже не тут... І я втік з Коломиї. Тим більше, що саме тоді Ярослав Свищук запропонував відпочити на Сиваші. Поїхав я не сам, а з дружиною і сином. Ця поїздка мені згадалася сім років згодом, навесні тривожного 2014-го, коли «зелені чоловічки» займали Крим, а в інформаційних повідомленнях вухо вловлювало знайомі назви населених пунктів.

Двадцятигодинна їзда автобусом. Колоритні подільські містечка. Нічна подорож степовою частиною України. Нарешті, кримський Джанкой, з якого всі їдуть на південний берег Криму, а нам треба на північ, до станції Сиваш.

В умовленому місці Ярослава ще нема. І ми, не гаючи часу, йдемо маститися гряззю, а потім ліземо у солону воду. Сиваш – це північний Крим і південь Херсонщини. І якщо південний берег Криму за популярністю і цінами можна прирівняти до розрекламованих

карпатських Буковеля чи Яремчі, то станція Сиваш – це як наші Шешори.

Ярослав Свищук застав нас за сніданком. Їхав електричками з Києва. Дорога загайна, бо розтяглася на дві доби, зате для пенсіонера – безкоштовна. Бути вічно в дорозі – це його доля. Може, Ярослав і не Ярослав зовсім, а український Агасфер? Або перевтілення равлика-павлика, який мандрує, маючи при собі весь свій багаж.

Мені впадають в око будівлі з каменю-черепашнику. І я мрію купити собі якусь хатину, тим більше, що її таки продають. На подвір'ї зріють персики і виноград. Буяє зелень. Але все це треба постійно поливати, бо інакше зачахне. А Ярослав каже: нащо тобі хати – он порожня будка на березі Сиваша, поселяйся і живи. Так просто!..

До сорока років я не бачив моря. Лише в музеї Ольги Кобилянської у Чернівцях тримав у руках пляшку з морською водою. Її на Буковину з далеких екзотичних країв Ользі Кобилянській надіслала Леся Українка. Тепер я на Гнилому морі. Рівно у свої сорок.

За день до мого сорокаріччя Ганна Сергіївна, власниця помешкання, в якому ми оселилися, зробила «коньяк». Вона, хімік-технолог, знає що з чим змішувати, аби було смачно і не надто шкідливо. Шкода, що ми непитущі трапилися (Ярослав тоді оминав навіть пиво)… На правах гіда він везе нас до станції Новоолексіївки. Я знову побачив з вікна електрички соляні поля обіч колії. Здавалося, це не потяг, а арктичний криголам, який пливе соляною пустелею, по якій хтось понабивав тисячі дерев'яних кілочків: щоб легше збирати сіль.

Це та сіль, по яку колись їздили чумаки у Крим. А щоб набрати солі, треба було дозволу татарського мурзи. Під тонкою соляною кіркою – густа чорна грязь, здатна зцілювати людину. Сама наповнена сіллю, вона відтягує сіль з людського тіла, тому й позбавляються тут усіляких болячок.

Новоолексіївка – вузлова вантажно-пасажирська залізнична станція. Старий вокзал (1874 року) недавно оновили, як і майже всі станції на цьому відтинку Придніпровської залізниці. Все майже всуціль російськомовне. Тут багато татар, убраних у тюбетейки з вельвету або плюшу.

Над спорудою мечеті височіють два цегляні побілені мінарети з бляшаними шпилями, увінчаними півмісяцем. Поряд – ринок. Мені чомусь згадується оповідання Михайла Коцюбинського «Під мінаретами». …Помідори, дині, кавуни. В'ялена риба. Сушаться нанизані на шнурки бички. Великі копчені рибини, розрізані з одного боку до хребта, і розчахнуті. У ящиках черевця лосося – на уху-юшку. А ось і камбала. Пласка. З одного боку темніша, сіра, з іншого – біла. Буде моє сорокаріччя з камбалою.

На станцію рушаємо обвішані сумками з помідорами, перцями, рибою, хлібом, цибулею, часником, олією, кавунами і динями. П'ємо розливний квас і чекаємо електрички, аби повернутися в Сиваш, крайню точку Херсонщини, спокійне село-станцію на березі Азово-Сиваського національного парку.

Нарано Світлана смажитиме камбалу, Віталій нарізатиме кавуни і дині, Ганна Сергіївна ставитиме на стіл трилітровий слоїк «коньяку», а Ярослав читатиме вірш, спеціально написаний для мене, сорокарічного, на звороті якогось машинописного папірця:

Ну ось і сорок. Це ж дрібниці…
У сорок сняться молодиці.
У сорок п'янко пахнуть квіти,
у сорок сонце краще світить.
У сорок щастя в хату йде,
несе достатку повні жмені.
І ти знаходиш кожен день
по сорок доларів в кишені.
У сорок в радості й теплі
прекрасно жити на землі.
У сорок… Ти ж, Миколо, зможеш:
Ти сорок цих на три помножиш!

Щодня, підвечір, ми ходимо через колію зі жвавим залізничним рухом, до соляних полів. Там гусеничні трактори-бульдозери збирають тонкий шар солі з абсолютно пласких глиняних полів, залишаючи під низом чорну-пречорну грязь. Скоро вона знову посивіє (певно, тому й Сиваш!), покрившись сиво-білою кіркою солі. А як сюди потрапить стебло трави чи гілка дерева, вона зусібіч обросте

кристалами солі, як роги казкового оленя – діамантами. Густо намазуємось тією гряззю і, чорні, як щойно з пекла, через колію ідемо купатись. Треба здолати якийсь кілометр дороги, аби опуститися у солону воду Сиваша. Спостерігаючи за нами з вікон вагонів, коли потяг перекриє дорогу, пасажири показують пальцями і махають руками, а машиністи дають довгі-предовгі гудки.

Сидячи на дні Сиваша, вода якого сягає нам до підборіддя, Ярослав годинами говорить про свої мандри і про людей, про літературу і про геополітику. Розповідає про Одесу і про свого знайомого кінооператора, який зняв «Весну на Зарічній вулиці»; про Василя Кожелянка з його «Дефілядою в Москві» і про обставини передачі Криму Україні; про теорію розенкрейцерів щодо походження життя і про свої сибірські пригоди.

А як минув час відпочинку на Сиваші, Ярослав нас провів до Сімферополя, бо ми ще хотіли потрапити на південний берег Криму і накупатися у Чорному морі.

Після нашого літа на Сиваші Ярослав телефонував і кликав подорожувати знову. А якось він за кілька хвилин до нового року дався знати з Закарпаття. Мовляв, сидить з приятелями в купелі з геотермальною водою. Довкола мороз, а вони п'ють шампанське. Приїзди...

Він багато читав. Його черезплічна сумка завжди була повна газет, інколи траплялися й книжки. Ярослав утримував у голові два світи – реальний, у якому існував, і той, що вичитував з газет. Він навіть не читач, а чительник. Прочитані газети Ярослав викидав, книжки – залишав у рідних і знайомих «на зберігання». Привіз мені прочитати і залишив назавжди твори Володимира Гіляровського і Бориса Антоненка-Давидовича. При цьому розповідав історію про те, як віднайшовся втрачений рукопис спогадів Антоненка-Давидовича, доводячи цим, що «рукописи не горять».

Ярослав, згадуючи про свою сибірську епопею, казав, що отримує невелику пенсію. Щоби більшою була, треба їхати «збирати стаж». Але так і не поїхав. Він шукав підробітку тут. На території Херсонської області, добираючись у попередні роки електричками на відпочинок до моря, якийсь тиждень-два працював на збиранні

помідорів. Тут і сонце південне, і такі ж сонячні томати. Отримав гроші і за пару кілометрів – морська благодать.

…Зустрів якось Ярослава в Коломиї на «сотці» і не впізнав. Переді мною стояла цілком інша людина: стомлена, змучена хворобою. Ярослав пережив інфаркт. Його все жахливо боліло.

Востаннє бачився з ним у Києві 2012 року. Ярослава я здибав майже навпроти Володимирського собору. Там, на бетонному фундаменті паркану, який обрамлює червоний корпус Київського університету, він продавав книжки. Ми проговорили декілька годин. Ярослав провів мене до потяга і лишився в Києві, а я поїхав до Коломиї.

Ярослав часто телефонував. Просто так, погомоніти. Київ – велике місто, а він хотів чути Коломию… Телефонував під час виборів (заробляв, роздаючи листівки і календарики, працюючи в агітаційних наметах, розкладених по Києву). Телефонував під час обох Майданів. На початку 2014 року працював у майданівській книгозбірні. Потім подзвонив за місяць, у березні: розповідав про те, як по лікарнях декілька днів шукав пораненого на Майдані в Києві племінника. Його, побитого і непритомного, довго не міг впізнати через бинти.

Влітку 2015-го Ярослав відійшов у засвіти. Він помер у Києві 4 липня, а вже 7 липня, на свято Івана, його ховали в рідному Малому Ключеві. Людина, яка втікала від світу, врешті знайшла спочинок – на станції «Дитинство», як підмітила сестра Дарія, зацитувавши рядки з юнацького вірша Ярослава Свищука «Станція Дитинство».

Тепер, по його смерті, виникає спокуса говорити про трагічність постаті на тлі доби. Та чи доречно це? Ярослав був життєрадісною людиною з непереборним оптимізмом. Він не мав схильності до збирання скарбів на землі, він усе своє носив з собою. Він не зоставив нащадків, не лишив по собі палаців. Він, як ота пташина з євангельської притчі, жив, не особливо дбаючи про день прийдешній. І єдине, що маємо після нього, це світлу пам'ять і десяток добрих віршів.

На похороні говорили про Ярослава як про людину творчу, яка була справжнім поетом. І тоді один з його односельців зізнався:

«Знав я Славка давно. Він не раз заходив до мене. Але аж тепер починаю усвідомлювати, що його в рідному селі недооцінювали». Може, і сам Ярослав не особливо горнувся до рідного села, бо якось він зазначив: «Не лишилось ні мами, ні тата, ні рідної хати, яка стояла у Малому Ключеві в самому центрі села. Тепер це лише спогади…». То навіщо ними душу ятрити?

Коли ми з краєзнавцем Миколою Савчуком їхали у Малий Ключів на похорон, то у Похівці, на під'їзді до села, на дорогу сідала пташка. Потім злітала, летіла кілька метрів і знову сідала. Вона ніби «вела» нас за собою, показувала дорогу, кликала, щоби поспішали. А водночас, раділа, що їдемо. Може, то Ярославова душа вже стала тією пташиною, яка не турбується ні про поживу, ні про дах над головою?

Про те, що в літературному процесі 1960-х – початку 1970-х років на Прикарпатті був і такий поет, як Ярослав Свищук, згадали читачі «Галичини» з некрологу, ініційованого головою письменницької організації Євгеном Бараном і побратимом Ярослава Свищука по літературній юності Степаном Пушиком. Коли я писав текст некрологу, пошкодував, що свого часу не уточнив багато що з життя і творчості Великого Блукальця (як шкодую й тепер). Не допитався детальніше про історію з виданням/невиданням в Ужгороді книжки Ярослава Свищука «Сьомий континент». Начебто існували її гранки (коректурні відбитки, отримані з набраної колонки, призначені для вичитки і правки). І хоч книжка не була опублікована, але мав би зберегтися її рукопис. Сам Ярослав про нього не згадував, хоч ще 1992 року на пропозицію Миколи Савчука для газети «Вісник Коломиї» написав з пам'яті декілька віршів з неопублікованої книжки. Та й у мене дещо зібралося з поезій Ярослава Свищука. Щось я публікував у газеті, але здебільшого це тексти рукописні. Якраз на журнальну добірку.

ПРИМІТКИ

Ця книжка є першою спробою зібрати й опублікувати літературну спадщину Ярослава Свищука. Символом його поетичної творчості стала назва так і не опублікованої збірки віршів «Сьомий континент». Тому й розділ з творами Ярослава Свищука у нашому виданні має таку саму назву з уточнюючим підзаголовком «Поезія різних років». Наприкінці поетичного розділу вміщено єдиний доступний нам зразок малої прози письменника – новелу «А рожі цвітуть».

Твори у цій книжці подано за рукописами, а також за публікаціями в періодиці. Видання складається з добірок-циклів, упорядкованих Ярославом Свищуком у різний час, і призначених для публікації в пресі. Ті, що опубліковано, мають заголовки, запропоновані або самим автором, або редакціями видань. Назви циклів «Трави дихають ніжністю» та «Зорі, як вишні» дав упорядник цієї книжки.

Добірки-цикли розташовано в хронологічному порядку (за часом публікації чи надходження до нас). Лише один вірш має авторську дату, всі інші твори, оприлюднені в періодиці, датуються приблизно – за часом публікації. Неопубліковані тексти, здебільшого, написані вже у пізніший час. Разом з тим, твори Ярослава Свищука за художніми особливостями можна умовно віднести до трьох періодів його поетичної творчості: початкового (шкільний час, коли автор лише вчився огранювати своє слово), середнього (яскравий, найвищий рівень художнього відображення світу) і пізнього (дещо приглушений, публіцистично орієнтований).

Допускаємо, що окремі поезії з рукописів були опубліковані в періодиці, але нам про це невідомо.

Ярослав Свищук. СЬОМИЙ КОНТИНЕНТ: ПОЕЗІЇ РІЗНИХ РОКІВ

І. ПШЕНИЦЯМИ ПАХНЕ ЛІТО. Добірка віршів «Вогні Ілліча», «Знову літо пахне пшеницями», «І буде це звичайним в нас», «Зацвіли волошки», «Вітер» опублікована у коломийській газеті «Рядянська Гуцульщина» під рубрикою «Голоси молодих». Публікацію супроводжує редакційна стаття: «В учня Великоключівської СШ Яблунівського району Я. Свищука в особистому зошиті багато віршів. Веде його він не перший рік. Тепер Ярослав перейшов у десятий клас. Ще не зміцнів остаточно молодий голос початкуючого поета. Але сьогодні його вірші далеко не